

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ХМІЛЬ ЯРИНА ВАСИЛІВНА

УДК[316.4-057.87:004.738.5:378.018.43:159.922](477)

**СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ
У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА**

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор соціологічних наук, професор
Черниш Наталія Йосипівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри соціології

Офіційні опоненти: доктор соціологічних наук, професор
Хижняк Лариса Михайлівна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри прикладної соціології
та соціальних комунікацій

кандидат соціологічних наук
Афанасьєв Дмитро Миколайович,
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи

Захист відбудеться “12” травня 2021 р. о 13.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.26 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 319.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий “10” квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. І. Кудринська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Мейнстримом сучасного теоретизування в соціології є осмислення процесів віртуалізації реальності. Її масштаби зростають, в той час як обсяг об'єктивно існуючої реальності, навпаки, звужується. Одна з головних причин цього – поширення коронавірусної пандемії та запровадження карантинних обмежень. Це зумовлює перенесення повсякденного життя багатьох верств населення у віртуальний формат або віртуальну повсякденність, яка пов'язана головним чином з Інтернетом. На відміну від повсякденних світів інших соціальних груп, в яких Інтернет відіграє важливу, але не центральну роль, повсякденність студентів стає переважно віртуальною і візуальною за характером. Студентство, як окрема соціальна група українського суспільства, згідно із статистичними даними Держкомстату, у 2019/2020 навч. р. налічувала 1 млн. 221 тис. осіб. Запровадження дистанційної форми навчання значно розширило сферу віртуального повсякденного життя студентів. До пандемії коронавірусу практично всі українські студенти користувалися Всесвітньою Мережею. Але саме перехід на змішану, а згодом суто дистанційну форму навчання перетворив практично всю їх діяльність на віртуальну, зробив її домінуючою. За даними Національної агенції забезпечення якості вищої освіти, у 2020 р. серед усіх студентів країни більше половини відчували труднощі із дистанційним навчанням, а 22% з них були незадоволені новими віртуальними формами здобуття освіти та її якістю. Отже, практична актуальність дослідження полягає у потребі вивчення процесуальних вимірів повсякденного життя сучасного студентства, яке дедалі більше набуває віртуальних форм і зосереджується в Інтернеті.

Станом на сьогоднішній день оприлюднено досить багато наукових праць і статей з проблем формування й функціонування віртуальної реальності в Інтернеті. Вивченню підлягають її окремі характеристики, думки користувачів соціальних мереж, їх ставлення та оцінки ролі Інтернету в повсякденному житті тощо. Ці дослідження базовані переважно на класичних та посткласичних теоріях і використовують здебільшого традиційні, кількісні та якісні, методи. Доцільним вважаємо, по-перше, розширення теоретико-методологічних і методичних ресурсів аналізу віртуального простору Інтернету та, по-друге, врахування особливостей повсякденного віртуального життя різних соціальних груп суспільства, насамперед студентства. Цього можна досягнути шляхом залучення до аналітики надбань некласичної соціології, а також релевантних їй невербальних (передусім візуальних) методів емпіричних досліджень. Все це активізує теоретичну актуальність обраної теми, націлює на створення синтезованих пізнавальних та пояснювальних стратегій з урахуванням домінуючих трендів світової соціологічної думки сучасності.

У царині соціологічного теоретизування стосовно соціального світу користувачів Інтернету слід виділити засадничі теоретико-методологічні доробки щодо Мережі у працях відомих зарубіжних вчених, таких як Г. Ворган (G. Vorgan), Ж. Делез (G. Deleuze), Д. Дойч (D. Deutsch), С. Жижек (S. Zizek), А. Каллерман (A. Kallerman), Н. Карр (N. Carr) М. Кастельс (M. Castells), Дж. Ланье (J. Lanier), С. Майерс (S. Myers), Б. Мартін (B. Martin), Д. Ромеро (D. Romero), Смолл Г. (G. Smoll) та ін. Окремо слід зазначити напрацювання П. Бергера і Т. Лукмана щодо соціального конструювання реальності, а також П. Штомпки, автора соціології повсякденності і візуальної соціології.

У вітчизняній соціології сьогодні дістають інституціональне оформлення нові теорії середнього рівня – соціологія Інтернету, соціологія повсякденності і візуальна соціологія. В них представлені напрацювання стосовно структури і функцій Інтернету, утворення соціальних мереж, поведінки користувача в Мережі, формування Інтернет-залежності (Т. Галіч, П. Скнар, В. Жарнікова, О. Левченко, О. Немеш, Н. Малєєва,); дослідження особливостей функціонування соціальних мереж та активність суб'єкта у них (М. Акуліч, Д. Афанасьєв, С. Батаєва, Б. Вахула, Н. Малєєва, О. Петренко, В. Щербина). Українські науковці О. Богач, В. Волинець, Г. Гич, О. Голюков, С. Дацюк, В. Жилкин, Г. Кучаковська, Г. Мироненко, Н. Постернак Ю. Опанасюк, К. Осадча, Л. Хижняк та ін. досліджували онтологію Мережі, її соціальний потенціал, використання в освітніх процесах. Праці М. Соболевської, М. Окрут, О. Даниленко, К. Склярєнко та ін. звернені на вивчення різноманітних аспектів повсякденного світу у постнекласичній перспективі. Проте ситуація із запровадженням карантину, переходом вищої освіти на дистанційну форму навчання та переведенням повсякденного життя студентів у віртуальний формат потребує поглиблення рефлексивності соціологічної думки щодо зазначених проблем. **Наукова проблема**, на вирішення якої спрямоване дисертаційне дослідження, полягає у невідповідності між дедалі більш зростаючою кількістю студентів-користувачів Мережі та урізноманітненням їхньої віртуальної мережевої активності, з одного боку, та браком концептуалізації повсякденності життя студентської молоді в Інтернеті з переходом на дистанційне навчання, з іншого.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідних тем кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка “Соціологічні виміри сучасного турбулентного соціуму” (номер державної реєстрації 0117U001312) і “Сучасні соціальні трансформації: глобальний досвід та локальні специфікації” (номер державної реєстрації 0120U101795), в яких здобувачка брала участь у проведенні кафедральних омнібусів та у здійсненні низки соціологічних досліджень як виконавець.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є концептуалізація повсякденного життя студентської молоді України, яка є користувачем Мережі, в єдності Інтернет-свідомості та Інтернет-практик.

Для досягнення мети передбачене виконання таких основних **завдань**:

- здійснити компаративний аналіз підходів соціогуманітарних наук до вивчення таких понять, як свідомість та практики, повсякденність, віртуальна реальність тощо;
- з'ясувати специфіку соціології у вивченні Інтернет-свідомості та Інтернет-практик в умовах її мультипарадигмальності;
- на цій основі сформувані комплекс положень, ідей і принципів, які становитимуть теоретичну основу дисертаційної роботи, а також відповідний понятійно-категоріальний апарат;
- проаналізувати у порівняльній перспективі результати емпіричних досліджень, пов'язаних із Інтернетом, у працях зарубіжних та вітчизняних авторів, виявити їх когнітивні можливості і методичні обмеження;
- застосувати триангуляцію традиційних і новітніх методів емпіричного дослідження повсякденних світів студентської молоді в Мережі та застосувати їх у вивченні повсякденного віртуального життя студентів на прикладі студентів Львівського національного університету імені Івана Франка;
- на основі отриманої соціологічної інформації виробити практичні рекомендації щодо вдосконалення навчального процесу у ЗВО в умовах переходу на дистанційне навчання.

Об'єктом дослідження є Інтернет у повсякденному житті студентства.

Предмет дослідження – особливості використання Інтернету у повсякденному житті українських студентів.

Методологія та методи дослідження. *Теоретико-методологічною основою* дисертаційного дослідження є сукупність несуперечливих теоретичних положень структурно-функціоналістського (Т. Парсонс, Р. Мертон) та феноменологічного (А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман) підходів, постструктуралізму (Дж. Александер) та соціології повсякденності (П. Штомпка) в осмисленні віртуальної реальності та повсякденних мережевих активностей студентів-користувачів Інтернету. В основі здійсненої концептуалізації лежить загальносоціологічний принцип поділу предметного поля досліджень на мисленнєві та поведінкові складники соціального життя суб'єктів (О. Якуба). До їх вивчення застосовано відповідні методологічні та методичні дослідницькі процедури. Більш конкретно, для дослідження повсякденного віртуального життя студентської молоді запроваджено структурні виміри цього життя в єдності їх компонентів і виконуваних функцій, феноменологічні уявлення про повсякденність такого гатунку, а також методичний інструментарій, що сполучує вербальні (кількісні і якісні) та невербальні за характером методи вивчення Інтернет-свідомості та Інтернет-практик студентської молоді. Для обґрунтування синтезу цих положень використано аргументацію Дж. Александера щодо взаємодоповнюваності структуралізму і герменевтики.

Для досягнення мети роботи та розв'язання її завдань використано комплекс *загальнонаукових методів*: *аналіз та синтез* (для визначення

теоретичних основ дослідження); *абстрагування і конкретизація* (аплікація загально-теоретичних положень до вивчення повсякденних світів студентів в Інтернеті); *компаративний аналіз* (для порівняння результатів емпіричних досліджень повсякденностей віртуального життя користувачів Інтернету з врахуванням специфіки конкретних країн). У дослідженні використано триангуляцію соціологічних методів: масове опитування за стандартизованими анкетами; контент-аналіз; поглиблені напівструктуровані інтерв'ю; самоспостереження.

Емпіричну базу дисертації складають результати таких соціологічних досліджень: 1) *кількісне опитування* в рамках омнібусу студентів Львівського національного університету імені Івана Франка, у 2016-2017 і 2020 рр. (N=970); 2) *контент-аналіз скрін-шотів* браузерів студентів Львівського національного університету імені Івана Франка, здійснений у 2017 р. (n=24); 3) *якісне дослідження уявлень* студентів ЛНУ про місце Інтернету у їхньому житті методом *напівструктурованого інтерв'ю* у 2017 р. (n=24); 4) *результати самоспостережень* – заповнення щоденників Інтернет-активності студентами ЛНУ у період з 2018 до 2020 рр. включно (n=44).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у створенні концептуальної моделі віртуального повсякденного життя студентської молоді України та включає наступні положення:

Вперше:

– запропоновано запровадження у науковий обіг нового соціологічного поняття – “віртуальна повсякденність” як концепту синтезованого характеру з його експлікацією на повсякденне життя студентів в Інтернеті. Віртуальна повсякденність – це інтерсуб’єктивний світ суб’єкта, який він інтерпретує у своїй свідомості та перетворює через Інтернет-практики в процесі досягнення поставленої мети. Структурно концепт складається з Інтернет-свідомості та Інтернет-практик користувачів (студентів) із відповідними методичними процедурами їх емпіричних досліджень. Інтернет-свідомість користувачів Мережі (студентів) – це складне багаторівневе утворення, що являє собою цілісну систему знань, оцінок, емоційних реакцій, мотивів та настанов, об’єднаних певною метою в рамках тої чи іншої проблемної ситуації в різних сферах повсякденної життєдіяльності суб’єкта. У цій ситуації Інтернет займає домінуючу або допоміжну позицію. Під Інтернет-практиками користувачів (студентів) розуміємо повсякденні, здебільшого рутинізовані, цілеспрямовані дії он-лайн або офф-лайн стосовно Мережі. Вони мають певну структуру та контролюються на основі попереднього досвіду суб’єктивних вмінь, навичок, особливостей мотиваційної сфери суб’єктів;

– в адаптованій до студентства версії концепту віртуальної повсякденності здійснено внутрішню структурацію його поведінкової компоненти з виділенням таких складників, як он-лайн та офф-лайн Інтернет-практики студентів; подано їх означення та виокремлено особливості

використання в емпіричних дослідженнях. Аргументовано запровадження розширеної типології Інтернет-практик студентства, яка включає конструктивні та деструктивні; навчальні, комунікативні, розважальні прояви, пошук ненавчальної інформації; споживання та/або створення контенту;

– внаслідок порівняльного аналізу Інтернет-активності студентів до і після карантинних обмежень виявлено динаміку змін мисленнєвих та поведінкових компонент віртуальної повсякденності студентства, яка полягає у тенденції до підвищення рівня пасивного споживання відео-контенту у форматі відео-серфінгу.

Удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат досліджень різних сфер і складників повсякденності з дефініціюванням відповідних понять. Запропоновано розуміння Мережі у двох ракурсах: як самостійної цінності для користувача та як засобу досягнення поставленої мети. У першому випадку Інтернет є деструктивним елементом повсякденності його користувача; у другому – носить прагматичний характер. Віртуальна повсякденність он-лайн – один із повсякденних світів користувача Мережі, де він безпосередньо перебуває в Інтернеті з певною метою або без неї та взаємодіє з іншими суб'єктами. Змішане віртуальне повсякдення – ситуація, коли користувач Мережі у конкретний момент часу перебуває офф-лайн, тобто поза Інтернетом. Проте у нього зберігається потенційна можливість зайти в Інтернет, якщо виникне така потреба або якщо Інтернет пронизує інші його повсякденні світи поза Мережею.

Дістали подальшого розвитку:

– формування синтезованого теоретико-методичного компендіуму дослідження процесів віртуалізації повсякденного життя представників соціальних (в тому числі вікових) груп сучасного суспільства на пограниччі соціології Інтернету, соціології повсякденності та візуальної соціології. Визначено, що концепт віртуальної повсякденності життя студентів є окремим випадком/кейсом дефініціювання більш загального процесу віртуалізації як особливого різновиду нової соціокультурної реальності, внаслідок чого відбувається поєднання структурних та культурних складників;

– застосування трикомпонентної формули рівнів свідомості, виробленої в межах психологічних наук, для теоретичної інтерпретації та практичної операціоналізації поняття “Інтернет-свідомість”. Вона включає когнітивні, афективно-оціночні та конативні компоненти. Когнітивна компонента Інтернет-свідомості студентів передбачає аналіз їх знань та рівня поінформованості щодо Інтернету та перебування в ньому; афективно-оціночна – вивчення емоційних станів, настроїв, почуттів, оціночних суджень студентів стосовно Мережі та її використання; конативна – виявлення установок та мотивів студентів щодо поведінки всередині Мережі чи стосовно її використання;

– ідеї концепції П. Штомпки стосовно структурування віртуальної повсякденності, відображені в його матриці візуальних даних та алгоритмах

застосування візуальних невербальних методів для емпіричного вивчення явищ і процесів повсякденного життя. До цієї матриці додано новий контекст (Інтернет) і шість аспектів (особистість, дії, інтеракції, колектив/група, культура/техніка, середовище/довкілля). Це дозволило унаочнити структуру повсякденного життя студентів в Інтернеті і використати для його емпіричного вивчення такі методи, як (само)спостереження і контент-аналіз скріншотів.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть бути використані для: 1) вдосконалення соціальних програм уряду, зокрема таких, як політика діджиталізації, створення е-урядування, залучення представників старших вікових груп до оволодіння Інтернет-культурою, формування Інтернет-грамотності тощо; 2) посилення зв'язків із недержавними громадськими організаціями в плані розширення їх можливостей у роботі з різними соціальними і віковими групами населення щодо активізації їхньої участі у формуванні Інтернет-сектору громадянського суспільства країни; 3) формування теоретико-методичних програм емпіричних досліджень як повсякденного життя різних категорій населення сучасного українського суспільства, так і досліджень близьких за тематикою тем; 4) вдосконалення викладання у ЗВО таких предметів соціологічного спрямування, як “Соціологія Інтернету”, “Візуальна соціологія”, “Соціологія молоді”, “Соціологія повсякденності”, “Методи соціологічних досліджень” із врахуванням особливостей сприйняття студентами візуального контенту; 5) розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності дистанційного навчання у ЗВО у період карантинних обмежень, в тому числі порад для студентів-користувачів Інтернету, які стосуються менеджменту їхнього часу, проведеного он-лайн.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Наукові результати, висновки та положення наукової новизни, що містяться в дисертації, є особистим доробком здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи були представлені та обговорені на: Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми розвитку соціологічної теорії: концептуалізація ціннісних змін у сучасному суспільстві” (Київ, 2 листопада 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Історичні, соціологічні, політичні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень” (Херсон, 17–18 жовтня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем суспільних наук” (Одеса, 21–22 жовтня 2016 р.); Міжнародній науковій конференції “Realita a perspektivy vyvoja spolocnosti: socialne, psychologicke a politicke aspekty” (Sladkovicovo, Slovenska republika 28–29 oktobra 2016); методологічних семінарах кафедри соціології Львівського національного університету імені І. Франка “Сучасні соціальні трансформації: глобальний досвід та локальні специфікації” (Львів, 23 грудня 2019 р.); “Соціологічні виміри сучасного турбулентного соціуму” (Львів, 21 грудня 2020 р.)

Публікації. Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження представлено у 9 публікаціях: із них 4 статті – в наукових виданнях України, затверджених МОН як фахові з соціології; 1 стаття – у закордонному періодичному виданні; 4 тези доповідей - у збірниках конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 234 сторінки. Обсяг основної частини дисертації – 189 сторінок. Список використаних джерел містить 177 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, її відповідність загальному стану й тенденціям розвитку сучасного українського суспільства, окреслено ступінь наукової розробленості, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, визначено теоретико-методологічні засади й наукову новизну, вказано практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію роботи та публікації автора.

У **першому розділі** *“Теоретико-методологічні засади вивчення специфіки використання Інтернету на рівні свідомості”* представлено процес формування першої теоретичної частини нового для вітчизняної соціології концепту віртуальної повсякденності. Цей концепт експлікований до віртуальної повсякденності сучасного українського студентства і відображає принципово нову ситуацію подвоєння соціальної реальності, в якій воно сьогодні існує. Ця соціальна реальність поділяється, по перше, на об'єктивно існуючу реальність, значна частина якої являє собою здебільшого традиційні і до певної міри нові умови життєдіяльності студента в рамках соціального інституту освіти, мало або й зовсім незалежні від нього. По-друге, це віртуальна реальність життя студентів в Інтернеті, куди сьогодні переміщується їх щоденне існування. Ця ситуація виступає окремим кейсом загальної тенденції віртуалізації життя людей в усьому світі, значно посилену розповсюдженням коронавірусу COVID-19 та запровадженням карантинних обмежень. Внаслідок переходу освіти на дистанційне навчання повсякденне життя студентів дедалі більше стає віртуальним і «пересувається» в Інтернет у двох головних формах: його Інтернет-свідомості та Інтернет-практик. Підкреслено, що ці дві форми є конкретизацією загального принципу єдності свідомості і діяльності у характеристиці відомої української соціологині О. Якуби, через призму якого використання Інтернету відбувається на двох рівнях – свідомості та поведінки/практик користувача, в нашому випадку студента.

У розділі охарактеризовано першу частину теоретичної складової концепту віртуальної повсякденності, а саме поняття Інтернет-свідомості та

його складові. Здійснено аналіз напрацювань представників соціогуманітарних наук в галузі розуміння свідомості та з виділенням специфіки соціології в її тлумаченні в умовах зростаючої мультипарадигмальності цієї науки. Наголошено, що запропоновані різними авторами поняття для визначення свідомості користувача Інтернету ми вважаємо неточними та такими, що не охоплюють всю її повноту; не дозволяють виокремити особливості свідомості студента, який в сучасних обставинах все більше перебуває у віртуальній повсякденності Інтернету і відповідним чином формує свої Інтернет-практики в Мережі та поза нею.

В якості концептуальної рамки для авторського тлумачення Інтернет-свідомості обрано теоретичні положення і принципи структурного функціоналізму з урахуванням психологічних уявлень стосовно структури свідомості. Відтак Інтернет-свідомість потрактовано як свідомість користувача Мережі (в нашому випадку – студента), що являє собою цілісну систему духовних утворень зі складною структурою, яка складається із таких елементів, як знання, оцінки, емоційні реакції, мотиви та настанови, об'єднані певною метою в рамках тої чи іншої проблемної ситуації в різних сферах життєдіяльності суб'єкта. В них Інтернет займає певну (головну чи допоміжну) позицію, а її компоненти виконують важливі соціальні функції. Аргументовано, що такими компонентами є когнітивний, афективно-оціночний та конативний, кожен з яких має свої внутрішні складники. Перший складає сукупність наукових та повсякденних знань стосовно Інтернету та способів їхнього застосування. Другий включає оціночне ставлення студента до Мережі та емоції, пов'язані переважно з наявністю чи відсутністю доступу до неї та діяльністю в ній. Третій містить мотиви та установки, які є основою поведінкових моделей студента та проявом готовності до певного виду віртуальної дії. Виокремлено також два види Інтернет-свідомості за критерієм важливості Мережі для студента-користувача Інтернету: споживацький та залежний. Наголошено, що формування і функціонування Інтернет-свідомості відбувається на всіх рівнях, починаючи від мікрорівня свідомості особистості і завершуючи мегарівнем глобальної свідомості людства, але в межах дисертаційної роботи аналіз зосереджено на Інтернет-свідомості на мікро- (носій – студент) і мезорівнях (носій – студентство як особлива соціальна спільнота). Використано також теорію соціальної дії Т. Парсонса з розглядом Інтернет-свідомості в системі “суб'єкт дії – мотив – нормативна система – ситуація”. Застосовано двочленне поняття функцій Інтернет-свідомості – явних і латентних з використанням напрацювань Р. Мертона.

Акцентовано на тому, що основна мета соціологічного вивчення будь-якого типу свідомості полягає в тому, щоб з'ясувати її вплив на соціальну поведінку, ступінь реалізації в ній, активність індивідів і груп у відповідній царині суспільного життя, їхні повсякденні практики. Відтак ця проблематика

розглянута стосовно віртуального повсякденного життя студентської молоді в Інтернеті у наступному розділі дисертаційної роботи.

У **другому розділі** *“Інтернет-практики у повсякденному житті користувачів Інтернету на прикладі українського студентства”* сформульовано другу теоретичну частину концепту віртуальної повсякденності, адаптовану до життя українських студентів в контексті Мережі, а саме їх Інтернет-практик. Акцентовано на тому, що Інтернет-практики – це своєрідні “одиниці дослідження” поведінкового рівня особистості, які відображають свідомість, тобто знання, оцінки, уявлення, цінності індивіда в реалізованій формі. Наголошено, що Інтернет-практики студентів є конкретними, рутинізованими чи (рідше) інноваційними діями он-лайн або офф-лайн стосовно Мережі в їхньому повсякденні. Вони мають певну структуру (суб’єкт, мета, засоби, ситуація), низку особливостей та контролюються на основі попереднього досвіду, суб’єктивних вмінь, навичок, особливостей мотиваційної сфери особистості. Виокремлено подібність і відмінності двох когнітивних структур у розумінні та вивченні Інтернет-свідомості та Інтернет-практик за їхніми чотирма складниками. В розділі проаналізовано різноманітність функцій, виконуваних віртуальними повсякденними Інтернет-практиками студентів, а саме комунікативної та інформативної (в їх активних чи пасивних підвидах), навчальної, розважальної функцій, а також пошукової функції в сенсі пошуку роботи чи підробітку, таргетованого знайомства тощо. Окремо виділено порівняно нову функцію в умовах віртуалізації повсякденного життя студента в ситуації карантинних обмежень і переходу на дистанційне навчання. Це функція серфінгу, або безцільно-пасивного блукання Мережею, яка часто супроводжується лише проставленням лайків або поширенням певного контенту.

Запропоновано типологію віртуальних повсякденних Інтернет-практик студента за критерієм їх впливу на особистість. Відповідно виділено конструктивні та деструктивні практики. За критерієм позиції суб’єкта стосовно контенту виокремлено практики споживача чи творця. За критерієм місця реалізації Інтернет-практик виділено он-лайн чи офф-лайн практики.

Повсякденність студента-користувача Мережі у розділі розглянуто у двох ракурсах. По-перше, це віртуальна повсякденність життя студента безпосередньо в Інтернеті, як світ, в якому суб’єкт перебуває он-лайн. По-друге, це присутність Інтернету в інших повсякденних світах студента-користувача, що формуються з інструментальною метою.

Ці означення сформовано як результат складного поєднання несуперечливих теоретичних положень структурного функціоналізму Т. Парсонса (Інтернет-практика як структура: суб’єкт, мета, засоби, ситуація), соціологічної феноменології (Інтернет-практика як повсякденність; рутинізація та суб’єктивний контроль Інтернет-практик), візуальної соціології П. Штомпки з виділеними структурними елементами повсякденності та методами їхнього

емпіричного вивчення, які мають здебільшого невербальний характер. До мети і завдань дисертаційної роботи застосовано принцип дуальності використання двох груп методів (вербальних і невербальних) до соціологічних досліджень Інтернет-свідомості та Інтернет-практик, релевантних цим двом феноменам. Всі ці положення, отримані внаслідок процедур концептуалізації, утворюють інтегральний концепт віртуальної повсякденності користувача Інтернету з його аплікацією на одного з найбільш активних суб'єктів Мережі – студентства. Ця інтегральність базується на аргументації Дж. Александера щодо можливості синтезу несуперечливих положень класичних і некласичних ліній соціологічного теоретизування, внаслідок чого долається полярна дихотомія структур і сенсів.

Підкреслено, що емпірична апробація запропонованих теоретичних положень має здійснитися через визначення їх валідності у процесі підготовки і проведення відповідних емпіричних досліджень.

У **третьому розділі** *“Прикладні аспекти дослідження віртуальної повсякденності українських студентів-користувачів Інтернету”* здійснено перевірку валідності теоретичних положень, які складають синтезований концепт віртуальної повсякденності студентської молоді, у низці авторських (або за участю дисертантки) емпіричних досліджень. Доцільність цієї процедури аргументована також наслідками порівняльного аналізу результатів уже здійснених соціологічних і статистичних досліджень повсякденних аспектів перебування в Інтернеті його користувачів з різних країн світу включно з Україною. Виділено як потенційні когнітивні можливості цих дослідницьких практик, так і їх обмеження чи методичну недостатність.

З'ясовано, що кількісні характеристики Інтернет-активності користувачів Мережі з різних країн світу, попри певні відмінності, демонстрували подібність виявлених трендів стосовно соціодемографічних даних. Йдеться про стале і швидке зростання кількості відвідувачів Мережі, переважання частки молодого покоління серед них, домінування практик використання Інтернету серед осіб із високим та середнім рівнем прибутку, високим рівнем освіти та проживанням у великих містах тощо. В той самий час виявилось, що здійснені емпіричні дослідження здебільшого не враховують поділу Інтернет-активностей на мисленнєву та поведінкову складові і використовують методи переважно вербального характеру. Останні, як правило, не фіксують відмінностей між артикульованими поставами та реальними практиками перебування користувачів в Інтернеті. Тому повстала потреба розробки адекватного до сучасної ситуації автономного інструментарію комплексного емпіричного дослідження в єдності кількісних і якісних, вербальних і невербальних методів. Виявлено, що застосування цієї дослідницької стратегії на основі теоретичних напрацювань стосовно Інтернет-свідомості та Інтернет-практик студентів довели принципову доцільність такого розмежування.

Важливим підсумком авторського емпіричного дослідження є порівняння уявлень студентів (на прикладі студентів Львівського національного університету) про Інтернет та свою активність у ньому як частину власної повсякденності та реальних віртуальних практик он-лайн. Інтернет-практики – це дії суб'єктів у Мережі, в рамках яких Інтернет є, в першу чергу, засобом для досягнення мети. Виділено чотири її види: навчальну, розважальну, інформаційну та комунікаційну. Емпіричне дослідження віртуалізації повсякдення студента-користувача Інтернету проводилося у кілька етапів. На першому етапі відбувся контент-аналіз скріншотів браузерів студентів, на другому – інтерв'ювання. Після порівняння результатів обох етапів було виявлено невідповідність між декларованими описами практик в Інтернеті та їхнім реальним наповненням. Більшість респондентів стверджували, що вони використовують Мережу з навчальною метою. Натомість документування їхньої активності он-лайн свідчить, що насправді більшість часу в Інтернеті вони займалися так званним серфінгом – пасивним споживанням різного роду контенту в соціальних мережах, відеохостингах тощо.

Наступним етапом емпіричного дослідження було проведення самоспостереження через заповнення щоденника власної Інтернет-активності. Цей метод дав змогу виявити ієрархію Інтернет-практик у віртуальному повсякденні студентів за критерієм часу, проведеного он-лайн за тим чи іншим заняттям. За цим критерієм у докарантинний період на першому місці для респондентів була пасивна комунікація у соціальних мережах – 37% відповідей; дозвілля, представлене переважно переглядом відеоконтенту (фільмів, серіалів, відеороликів тощо) – відповідно 29% відповідей; активна комунікація у соціальних мережах (листування) – 17%; навчальна активність – 14%; саморозвиток – 3%.

Актуальним етапом дослідження було порівняння Інтернет-активності студентів ЛНУ до та під час карантинних обмежень, пов'язаних із пандемією Covid-19. Аналіз проведеного самоспостереження студентів довів, що внаслідок ізоляції та переходу до дистанційного навчання час, який респонденти проводять у Мережі, збільшився на третину, а в окремих випадках подвоївся. Проте навчальна активність он-лайн знизилась попри те, що заняття практично повністю відбувалися дистанційно. Паралельно студенти в три рази збільшили серфінг відеоконтентом і недостатньо контролювали час, затрачений на нього. У розділі підкреслено, що карантинна ізоляція та пов'язане з нею зниження соціальної активності офф-лайн не призвели до підвищення рівня комунікації в Мережі, лише спричинили збільшення питомої ваги он-лайн серфінгу серед студентів.

Результати здійснених емпіричних досліджень дозволили виділити такі риси віртуальних навчальних практик у дистанційному форматі, як недосконалий механізм та організація он-лайн навчання, зниження якості та рівня засвоєння навчального матеріалу, складність розуміння нових вимог,

відсутність плановості і зворотного зв'язку (feed back) тощо. У підсумку запропоновано перелік порад і пропозицій, спрямованих на оптимізацію методик здійснення дистанційного навчання та покращення менеджменту часу, проведеного студентами он-лайн.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертаційної роботи формулюються основні результати, отримані на основі узагальнення теоретичних підходів та аналізу результатів емпіричних досліджень.

Відзначено, що в сучасних умовах у соціогуманітарних науках складається унікальна ситуація, викликана колосальними за обсягом і масштабами змінами в усьому світі та в окремих соціумах. Реакцією науковців на ці зміни стало утворення нової концептосфери, тобто сукупності нових спроб концептуалізації на шляху до вироблення нового наукового знання у більш концентрованих виразах концепцій, теорій, парадигм і метапарадигм. Концепти виконують роль підготовчих моделей до формування якісно нового знання на вищому рівні. Останнім часом серед цих концептів дедалі помітнішу роль відіграють рефлексії стосовно виникнення і стрімкого розповсюдження віртуальної реальності, яка превалює порівняно із об'єктивно існуючою реальністю завдяки Інтернету і через Інтернет. Тому метою дисертаційної роботи було обрано одну із складових формування й функціонування соціальної віртуальної реальності, яка перетворилася на повсякденність життя пересічних користувачів Мережі. Подальше звуження соціологічної "оптики" було скеровано на вивчення віртуального повсякденного життя студентів як домінуючих користувачів Інтернету, бо всі вони його використовують.

Дисертаційна робота ґрунтується на двох методологічних принципах: по-перше, дихотомії свідомості та поведінки, в рамках якої остання виростає з першої. Тобто Інтернет-практики користувача Мережі реалізують його знання, цінності та установки, а він використовує Інтернет як засіб для досягнення поставленої мети. По-друге, це використання методів емпіричного дослідження, що відповідають природі досліджуваного явища. Тобто знання, оцінки та мотиви користування Інтернету студентами як складові їхньої свідомості доцільно досліджувати за допомогою вербальних (кількісних та якісних) методів, а його Інтернет-практики – переважно через комбінацію невербальних та візуальних методів. Такі відмінні методичні процедури дають змогу адекватно виявити особливості та реальний стан обох складових зазначеної дихотомії, а також ступінь їх відповідності одна одній.

На теоретичному й емпіричному рівнях досліджено особливості використання студентами, як специфічною соціальною спільнотою, Інтернету у їхньому повсякденному житті, виходячи передусім із концептуального

розуміння поняття “повсякденність”. Маючи тривалу історію існування та наукового обґрунтування в соціологічній думці, в умовах глобалізованого суспільства і розвитку Інтернету повсякденність набуває нових соціальних рис через діяльність соціальних акторів, які в кінцевому випадку змінюють соціальну реальність. Представники неklasичної та постнеklasичної метапарадигм, які працювали в річищі осмислення повсякденності, не могли передбачити усіх її модифікацій в умовах сьогодення та набуття нею множинного характеру. Навіть помічена ними візуалізація повсякденного життя не спричинила появи передбачень стосовно масштабів розповсюдження віртуальних соціальних феноменів повсякдення, їхнього тиражування і гібридизації. Тому радикально нова ситуація, як показано в дисертації, дедалі більше знаходить свій прояв і у подвоєнні самої повсякденності за рахунок переведення більшості щоденних життєвих актів у віртуальний формат, і у розповсюдженні змішаних форм віртуального повсякденного життя в їхніх візуалізованих образах. Для такої нової ситуації головним трендом виступає поступовий вихід на домінуючі позиції саме віртуальних форм об’єктивно-суб’єктивного характеру та редукція повсякденності в об’єктивній соціальній реальності.

Розкрито дію зазначених тенденцій у повсякденному житті особливої соціальної спільноти – українського студентства як носія Інтернет-свідомості та суб’єкта Інтернет-практик. Особливість студентства полягає в тому, що прояви усіх зазначених вище тенденцій дістали найбільш концентрований вираз саме в їхньому середовищі. Вони раніше, ніж інші вікові групи та навіть підлітки, завдяки специфіці сучасного процесу навчання стали активно використовувати Інтернет, а пандемія коронавірусу COVID-19 з таким її наслідком, як перехід освіти на дистанційне навчання, перетворили левову частку повсякденного життя пересічного студента на її домінуючий віртуальний різновид. При цьому віртуалізація студентської повсякденності торкається головних сфер їхньої життєдіяльності в цілому.

Методологічним джерелом для формування теоретичної бази/основи концепту “віртуальної повсякденності” послужила низка несуперечливих теоретичних положень з різних гілок соціологічного знання. В її основі для концептуалізації повсякденності Інтернет-свідомості та Інтернет-практик лежать ідеї та принципи структурно-функціоналістського підходу. Згідно з ними обидві ці компоненти становлять системні утворення з відповідними структурами і складниками, мають свою ієрархію і виконують декілька важливих функцій. У неоструктуралізмі Дж. Александера також містяться важливі теоретичні положення, дотичні до обраної проблеми. Опираючись на них, віртуальна повсякденність студента-користувача Мережі, що конструюється в Інтернет-свідомості та проявляється і перетворюється в Інтернет-практиках, поєднує в собі рутинізовані, неусвідомлені, усвідомлені, раціональні та ірраціональні соціальні складові, які формують віртуальне

повсякденне життя суб'єктів у певній, неповторній конфігурації. Тому для Дж. Александера поєднання когнітивних зусиль структуралізму та герменевтики є цілком можливим і плідним.

В аналізі повсякденного життя в його віртуальному виразі використано низку положень соціологічної феноменології А. Шюца стосовно суті і структурування повсякденності, наявності інтерсуб'єктивних повсякденних світів та їхніх головних сутнісних характеристик. У такому контексті відкривається шлях експлікації на суб'єкта-користувача Мережі положень П. Бергера та Т. Лукмана щодо конструювання ним свого бачення повсякденності та її стосунків з об'єктивною реальністю, формування власної картини світу та (в нашому випадку) місця в ній Інтернету. Важливу роль у створенні авторського концепту відіграють напрацювання П. Штомпки щодо двох методологічних поворотів сучасності – візуального і повороту повсякденності, а також використання окремої групи методів невербального характеру для вивчення візуальних образів, які було використано в емпіричному розділі дисертації.

Виявлено значну відмінність між задекларованою та реальною поведінкою студентів ЛНУ в Інтернеті. Якщо у першому випадку респонденти зазначали навчальну потребу як основну мотивацію перебування он-лайн, то контент-аналіз їхніх скріншотів показав, що у більшості випадків студенти займалися пасивною комунікацією у соціальних мережах, а навчання із залученням ресурсів Мережі опинилося на останньому місці. Загалом ієрархія Інтернет-практик студентів до запровадження карантинних обмежень мала наступний вигляд: пасивна комунікація – перегляд соціальних мереж; пошук ненавчальної інформації; активна комунікація у соціальних мережах – листування; дозвілля – перегляд фільмів, відео та навчання на останньому місці.

В умовах карантинних обмежень і переходу до дистанційного формату навчання констатовано, що кількість часу, який досліджувані студенти проводили в Мережі, збільшилась на третину, проте час, відведений для навчання, зменшився, хоча всі заняття проводилися більш систематично у форматі відеоконференцій. Водночас серфінг відеоконтенту виріс втричі порівняно із до-карантинним періодом. Карантинні обмеження не стимулювали активну комунікацію студентів у соціальних мережах, скоріше посприяли підвищенню рівня пасивності в цілому.

Реалізоване авторське дослідження показало, що українська система вищої освіти (зрештою, як і в більшості інших країн) виявилася недостатньо готовою до такого перебігу подій і форс-мажорних ситуацій. Найголовнішим проявом цього стало зниження якості освіти, а причинами – недостатня ефективність нових форм організації освітнього процесу та неготовність великої частки викладачів і студентів навчатися дистанційно або у змішаних форматах. У такій ситуації розрив між вербальними висловлюваннями

респондентів – студентів та їхніми реальними поведінковими практиками проявився найбільш очевидно. Відтак для виявлення реального стану явищ дуального характеру доцільним є відповідне комбіноване використання методів, релевантних природі тієї чи іншої складової досліджуваного явища.

На основі проведених досліджень та їх узагальнення розроблено практичні рекомендації двох типів: (1) спрямовані на підвищення рівня менеджменту часу, проведеного в Інтернеті для користувачів загалом та студентів зокрема, а також (2) поради та пропозиції щодо організації занять у форматі дистанційного навчання задля підвищення якості та результативності навчального процесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Хміль Я. В. Поняття “Інтернет-залежність” у соціогуманітарних науках та специфіка його дослідження в соціології. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2012. Вип. 6. С. 303–310.

2. Хміль Я. В. Видове різноманіття Інтернет-практик українських студентів. *Грані: наук.-теорет. і громад.-політ. альманах*. 2015. № 12/1 (128). С. 100–103.

3. Хміль Я. В. Соціологічні виміри Інтернет-свідомості користувачів мережі. Соціальні технології. *Актуальні проблеми теорії та практики*. 2016. Вип. 72. С. 70–78.

4. Хміль Я. В. Аксиоматичні ядра головних соціологічних підходів у дослідженні Інтернет-практик. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2016. Вип. 10. С. 232–241.

5. Khmil Y. V. Sociological conceptualization of “Internet-consciousness”. *Evropsky poticky a pravni diskurz*. 2017. Sv. 4 Vyd. 3. P. 164–169.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Хміль Я. В. Методологічні основи вивчення Інтернет-залежності в соціології. *Історичні, соціологічні, політичні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень*: Міжнародна науково-практична конференція (м. Херсон, 17–18 жовтня 2014 р.). Херсон, 2014. С. 152–154.

2. Хміль Я. В. Причини та чинники Інтернет-залежності як соціального феномену. *Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем суспільних наук*: Міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 21–22 жовтня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 77–81.

3. Хміль Я. В. Соціальні чинники ескапізму серед молоді. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: Матеріали XXVI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 14 жовтня 2016 р.). Хмельницький, 2016. С. 58–60.

4. Хміль Я. В. Віртуальні мережеві спільноти як нові соціальні групи. *Realita a perspektivu vyvoja spolocnosti: socialne, psychologicke a politicke aspekty* (Sladkovicovo, 28–29 oktobra 2016). Sladkovicovo (Slovenska republika): Vysoka Skola Danubius, 2016. P. 55–59.

АНОТАЦІЯ

Хміль Я.В. Соціологічні аспекти використання Інтернету у повсякденному житті українського студентства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021.

У дисертаційній роботі представлено результати соціологічної концептуалізації процесів використання Інтернету у повсякденній віртуальній життєдіяльності його користувачів в контексті філософської дихотомії свідомості та діяльності. Запропоновано концепт “віртуальна повсякденність”, який застосовано в соціологічному аналізі віртуального повсякденного життя студентів-користувачів Інтернету. Відповідно до концепту віртуальна повсякденність студентів розглянута у двох вимірах, репрезентованих Інтернет-свідомістю та Інтернет-практиками. Здійснено дефініювання основних понять, які складають цей концепт, а також сформульовано його головні теоретичні положення, валідність яких було апробовано в авторському емпіричному дослідженні особливостей використання Інтернету студентами у їхньому повсякденному житті. У дисертації представлені результати дослідження повсякденного використання Інтернету студентами Львівського національного університету імені Івана Франка. Дослідження реалізоване на основі адаптованих несуперечливих теоретичних положень структурного функціоналізму та феноменологічної парадигми, а також соціології повсякденності П. Штомпки. На підставі отриманої соціологічної інформації запропоновано низку рекомендацій для підвищення рівня менеджменту користування Інтернетом та ефективності навчального процесу в умовах посилення дії тенденції до віртуалізації та переходу на дистанційне навчання внаслідок пандемії коронавірусу COVID-19.

Ключові слова: Інтернет, віртуальна реальність, віртуальна повсякденність, Інтернет-свідомість, Інтернет-практики, дистанційне навчання.

АННОТАЦИЯ

Хмил Я. Социологические аспекты использования Интернета в повседневной жизни украинского студенчества. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.04 – специальные и отраслевые социологии. Львовский национальный университет имени Ивана Франко. Львов, 2021.

В диссертации представлены результаты социологической концептуализации процессов использования Интернета в повседневной виртуальной жизнедеятельности его пользователей в контексте философской дихотомии сознания и деятельности. Предложен концепт “виртуальная повседневность”, использованный в социологическом анализе виртуальной повседневной жизни студентов-пользователей Интернета. В соответствии с концептом виртуальная повседневность студентов рассмотрена в двух измерениях, представленных Интернет-сознанием и Интернет-практиками.

Представлены дефиниции основных понятий, составляющих этот концепт, а также сформулированы его главные теоретические положения, валидность которых была апробирована в авторском эмпирическом исследовании особенностей использования Интернета студентами в их повседневной жизни. В диссертации представлены результаты исследования в контексте повседневного использования Интернета студентами Львовского национального университета имени Ивана Франко.

Исследование реализовано на основании адаптированных теоретических положений структурного функционализма и феноменологической парадигмы, а также социологии повседневности П. Штомпки. На основе полученной социологической информации предложены рекомендации для повышения уровня менеджмента использования Интернета и эффективности учебного процесса в условиях усиления действия тенденции к виртуализации и перехода на дистанционное обучение вследствие пандемии коронавируса COVID-19.

Ключевые слова: Интернет, виртуальная реальность, виртуальная повседневность, Интернет-сознание, Интернет-практики, дистанционное обучение.

SUMMARY

Khmil Ya. V. Sociological aspects of Internet usage in Ukrainian students' everyday life. – On the rights of manuscript.

Thesis for the Candidate's degree of Sociological Sciences in specialty 22.00.04. – special and branch sociologies. Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2021.

The thesis presents the result of sociological conceptualization of Internet usage in everyday virtual life of its users in the framework of philosophical dichotomy of mind and activity. The concept of virtual everyday life of Internet users with unity of their conscious and behavioral acts, resulted in Internet-conscious and Internet-practices, has been formed. The basic concepts that comprise this concept have been defined and the main theoretical assumptions have been outlined, their validity has been proved in author's empirical study of the peculiarities of Internet usage by students in their everyday life. Based on the obtained sociological information the list of recommendations to improve management of Internet usage and effectiveness of teaching at the growing trend towards virtualization and transition into on-line learning after COVID-19's pandemia.

In the first chapter – “Theoretical and methodological principles of studying the peculiarities of Internet usage on the level of conscious” – the features of analysis and interpretation of Internet users' conscious in Sociology and Socio-Humanities as well have been revealed. The set of assumptions has been elaborated which stand for the first part of thesis's theoretical framework concerning the investigation of modern Internet usage on the level of users' conscious; the concept “Net users' Internet-conscious” has been described, the structure of this concept with its main functions and operation illustrated by a social group of students has been established. The second chapter – “Internet-practices in everyday life of Internet users” – includes the analysis of the concept “Internet-practices” in Socio-Humanities and also exposes its specific character in Sociology. The classification of main types of Internet-practices has been suggested; the second part of thesis's theoretical basis in the form of theoretical assumptions concerning everyday Internet-practices of the users focused on students' everyday virtual behavioral acts has been stated. In the third chapter – “Applied research aspects of everyday Internet usage by Ukrainian students” – the empirical findings of foreign and Ukrainian scientists in case have been given, its comparative analysis to ground the feasibility of authors' sociological researches has been accomplished, the description, analysis and interpretation of the obtained data have been performed, the recommendation to optimize students' Internet usage and adjust to teaching under the conditions of quarantine restrictions have been furnished.

The research findings within everyday Internet usage by the students of Ivan Franko National University of Lviv have been given. The research is implemented on the basis of the author's elaborated theoretical assumptions of structural functionalism and phenomenological paradigm Shtompka's Sociology of Everyday Life. Proceeding from this, virtual everyday life of Internet student-users is defined as intersubjective everyday world of the subject which he interprets it in his conscious and transforms it through Internet-practices while achieving the set aim. Two categories of virtual everyday life of Internet student-users: 1) on-line category – when he is on the Internet immediately with a certain aim or without it; he interacts with other subjects, he creates the content actively or consumes it passively;

2) blended category – a user is off-line but he possesses a potential opportunity to enter the Internet if he needs.

Employing Shtompka's matrix of visual data, Internet is considered as an additional context where virtualization of student-users' everyday life through social facets manifests: a subject is an Internet user, whose activity owing to its belonging to a social group of students is being studied in three main domains: studies, communication and leisure; the interaction occurs via virtual communication by means of texting or video connection. The group where a subject interacts is an Internet community, whose participants communicate exchanging information. In virtual space new cultural and educational products are generated, the means of students' self-presentation and self-realization arise, namely: memas, games, programmes, applications, accomplished learning assignments. All stated aspects shape students' Internet reality on the mesolevel, and everyday virtual reality of individual students-users do on the microlevel. This virtual everyday life, which is processed in the conscious of Net student-users, is envisaged as the system of knowledge, evaluation, emotional reactions and motivation to act on the Internet and off-line. Virtual everyday life of student life on the Internet forms and changes through Internet-practices that are regarded as specific, routine students' actions on the Net, they have certain structure which is regulated by late experience, knowledge abilities and skills, motivation.

After the findings of the sociological research a large discrepancy between declared activity of the respondents on the Net and its real content has been detected. Being questioned, the students of Ivan Franko National University of Lviv said that they used the Internet with their studies most, but visual research methods (screen shots' content-analysis) denied this statement. Internet surfing, i.e. student's behavioral acts on-line where a student assumed a passive position of a consumer of different content, took the first place. It was a dominant form of everyday students' leisure. On-line learning yielded to all types of Internet-practices: active and passive communication in social media, search for other information and virtual leisure.

The comparative analysis of students' activity on the Net exhibited that introduction of quarantine restrictions and transition into on-line learning led to the increase of time spent on-line, but on the account of passive consumption of Internet content. On-line learning activity has dwindled since the pandemia started.

The obtained findings have validated the elaborated concept of virtual everyday life of Internet users and expediency to apply different methods. The latter are relevant to two components of this virtual everyday life embodied in the case of students' virtual everyday life. While studying Internet-conscious the adaptive principles of structuralism were applied and three components of this phenomenon were drawn up – cognitive, emotional and evaluating and conative one that allowed to embrace the conscious of the Internet user wholly. The Internet-practices also have their structure with two components (on-line and off-line), but in contrast to structural perspective it was more rational to apply the principles of Shtompka's Sociology of

Everyday Life, because these guidelines allowed to analyze Internet-practices more deeply, in the light of the real state of behavioural acts of Internet student-users. It has been substantiated that verbal methods are more suitable for empirical investigation of Internet conscious, namely questionnaires, whereas nonverbal methods (observation) or content-analysis are largely used to explore Internet-practices. The triangulation of these principles, methods and their real combination in the empirical studies was executed in a number of sociological researches – both in author's and in joint ones.

Based on the obtained generalization and conclusion the complex of proposals aimed at optimizing on-line learning and arranging Internet-practices of the students of Ivan Franko National University of Lviv has been developed. The practical value of the obtained findings consists in the prevention of Internet addiction, enhancement of on-line educational process, students' motivation and digitalization of learning process in higher educational institutions.

Key words: Internet, virtual reality, virtual everyday life, Internet conscious, Internet-practices, on-line learning.

Хміль Ярина Василівна

**СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ У
ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА**

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Відповідальний за випуск:
доктор соціологічних наук, професор
Черниш Наталія Йосипівна

Підписано до друку 1.04.2021
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Зам. №06/03-1
Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.

Друк ТзОВ «Простір-М»
Свідоцтво ДК № 5068 від 22.03.2016 р.
79000, м. Львів, вул. Чайковського, 8
Тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir.druk@gmail.com